

הבחינה חזילה חוזרים רחוב/ ממפקדת הצבא אל המוזאון והמדים עדין על גופם/ עדין על גופי."

מהו האפקט המצטבר של הניגון המסוים הזה בתוך הספר? קריאה רציפה בשירים המספרים סיפור פרטי ואינטימי, שאין בהם עודפות נרקיסיסטית או מצטנעת, יוצרת שירת "אני" שהיא זולת עצמי של תרבות במיטבה. "מעמק המים אני מביט בחפצים שהותרתי הרחק על החוף/ הוא מתקרב אליהם, ננחה, לוקח את התיק ומניח על הכתף/ כורך את המגבת שלי סביב מתניו, נועל את כפכפי וממשיך/ ללכת. אני מביט בו רגוע, טומן את הראש במים."

עמדה זו של האני המחפש, המעמיק, המודע לעצמו אך לא עסוק בעצמו, יוצרת דיבור שלא מקיף את עצמו במעגל סגור אלא פניו אל החוץ, ויש בה הכרעה אתית של ממש: חסון מצליח לייצר הלאה, אצל הקורא, את הרשות הפנימית הניתנת בראשית הספר, רוצה לומר, הכל מותרין לך, הכל מסייעין לך, לך לספר את סיפור חיך, כך שיהיה תמיד סיפור של מישוהו מלבדך. ♦

בקיבוץ ענבר בגליל. בהמשך התפתח בין השניים קשר שכלל מפגשים בודדים נוספים, אך בעיקר חילופי דברים בכתב. חליפת מכתבים זאת נכללת בספר והיא מבטאת שיח אמין, נוקב ומרגש בין ליאורה שמתארת את תחושת המוות והולך וקרב אך בה בעת חוקרת את גופה ונפשה, בוחנת את יחסיה עם משפחתה וחבריה, ותרזה אחר הממד הרוחני בחייה שלה ובמציאות בכללה; לוטנברג קשוב לדבריה ומציע הרהורים הנסמכים על עולמו האישי ועל תחום הידע שבו התמחה.

אחת השאלות נגעה למקומה של המחלה בחייה, בתודעתה, באופן שבו הגדירה את עצמה ובדרך שבה אחרים ראו אותה. היא נייערה מעליה הסברים שסיפקו מורים רוחניים שונים, לפיהם המחלה מכה במי שנפשו וגופו מבקשים התמודדות זאת; ולוטנברג, מרגיש: "ליאורה" היא יותר מהבעיות והכאבים והייסורים, והמחלה שמחמירה. כל אלה הם לא 'שליך', את לא הזמנת אותם, את לא אחראית עליהם." ליאורה כחנה את דברי הנזיר והמורה התאילנדי אג'האן צ'ה אשר הורה כי הגוף אינו שייך לאדם השוכן בו וכי הוא כעין בית שבו שוכנת נפשו, ובה דרים לצדו אף סבל, חולי ומכאוב. "זוהי מחשבה מעניינת שאני צריכה לתרגל אותה, להפנים אותה" כתבה, אך סיפרה כי בעת יאוש ודיכאון כמעט ואינה יכולה לראות את 'ליאורה' שמעבר לכאבים. דרכה אל מעבר לכאב ולמחלה האופפת אותה נסללה במדיטציה שתרגלה בקביעות, וכך הסבירה: "המדיטציה נתנה לי תחושה שהעולם גדול ורחב ואני חלק ממנו, ויש בזה הרבה אושר וביטחון ושלווה". הרגעים שבהם ניתן לה להתמסר להכרה זאת הביאו הקלה ומרגוע: "אני אינני גופי, הדברים הרעים קורים לגוף הזה, אבל אני יכולה להסתכל על זה בנייתוק מסוים ממנו".

השניים שוחחו על הרעיון הבודהיסטי של 'החץ השני'; תפיסה

מתפקדים! איש אינו עונה, כלם נפקדים."

חסון כותב שירים פורטיים, אוטוביוגרפיים במהותם: "סבתי הסבה בפנה/ מורחת שכבה עבה של חמאת בטנים/ על קרקר דק ומטפטפת רבת תות אדמה כדגל הדוד סם/ מיק אמריקה גריט אגן". המקומות והאנשים מתוארים בעין קרובה ומשפחתית, בין אם מדובר בבנו של הדובר או ברבי נחמן המדומיין המתין לו על הרציף: "והנה רבי נחמן מברסלב עומד בשער ותרגול/ הדו גדול בידו ונדמה התרגול כיצר הרע בכבודו פורש את זנבו בפני הדילים ככרטיס עליה... ורבי נחמן יורה בי חצים". ה"אני" מתערבב ללא הרף התערבבות מסדר אינטימי בדמויות "אני" אחרות. במקום לקרוס לנרקיסיזם העומד לפתחו של כל משורה, מטבעם של חומרי הגלם ליצירתו הלכותיים גם מחייו שלו, הוא משתמש ב"אני" כצינור לספר סיפור גדול יותר. לעתים נדמה שקבוצות השייכות מהוות מרכיב כה מהותי בזהותו של ה"אני" בשירה זו, שאם נפשיט אותו מהן לא יישאר ממנו דבר, ודווקא הקלם זה הוא שמייצר "אני" עז הבעה כל כך, שקט על מקומו, "אני" שחלקים גדולים ממנו ממשכיים להתקיים ללא הרף בסמוך אליו, אדישים לקיומו, מניחים בפניו את מתנת הנצח: "בדרךך

גתית הולצמן

אני אינני גופי

ליאורה אליאס בר-לבב: למצוא מתוכו את האור, חליפת מכתבים עם אילן לוטנברג, כרמל 2018, 204 עמ'

בדמי ימיה מתה ליאורה אליאס בר-לבב. בתאריך 23.3.2006 ציינה

את יום הולדתה ה-40 בהתכנסות ידידים בביתה, וביום כ"ה בניסן תשס"ו, 23.4.2006, צעדו אוהביה וחבריה אחר ארונה במסעו אל מקום מנוחתו האחרונה. חמש-עשרה שנים חיה ליאורה לצדה של מחלת הסרטן, אך לא בצלה. במהלך תקופה זאת למדה לתארים ראשון, שני ושלישי בחוגים לתלמוד ולמחשבת ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים והיתה מרצה מעולה ואהובה לתלמוד. בימיה האחרונים השלימה עבודת דוקטורט על מדרשי חז"ל. בעצם ימי מחלתה הממושכים נישאה לאיש וילדה בת. קיימה קשרים ענפים עם בני משפחה, מורים, חברים ותלמידים, אשר חלקם אף זכו להתכנס בביתה ללימוד שבועי, מעמיק, יצירתי, מגוון ומקורי בפרשת השבוע.

ההתמודדות עם המחלה לא התנהלה בין כתלי בתי החולים ובחסות הממסד הרפואי לבדו. ליאורה חיפשה מזור למכאוביה ופשר לייסוריה במפגשים רוחניים, בתרגול מדיטציה, בסדנאות החוקרות את הגוף והנפש, ובשיחות שבהן שטחה את תובנותיה והאזינה לרעיונות שהעלו בפניה בני שיחה. אחד הדיאלוגים רבי המשמעות שקיימה בשנה האחרונה לחייה התנהל עם אילן לוטנברג, מורה לבודהיזם ולמדיטציה שפגשה בקורס ויפאסנה, בחורף 2005

במרחבי העולם, אך כשכבדה מחלתה כתבה בפשטות: "אני מזוהה כל כך עם הגוף שלי והמחשבות שלי, שההיפרדות קשה". יתכן כי הרעיון הבודהיסטי היחיד שעמו יכולה היתה להזדהות בשלמות היה כוחו של ההווה, עצם הנוכחות בכל רגע בודד, בלא מחשבה על העבר שחלף ועל העתיד שטרם הגיע. אף בהקשר זה הציגה נקודת מבט אותנטית ואמיצה, והסבירה כי דווקא מחלתה הקשה גרמה לה לחוות כל רגע במלואו, לחוש בעוצמת הסבל אך גם בפסגות האושר: "אני יכולה להיות מאושרת מאוד מצד אחד, ומצד שני לדעת כל הזמן שאני חולה, שזמני קצוב, להרגיש כאב חריף. אני שוקעת פעמים רבות בריכאון קליני, היינו יאוש ואברן היכולת לחיות באמת, אבל ברגעים רבים אחרים האושר חי כאן"; "זוהי המתנה הגדולה ביותר של הבודהיזם עבורי עד כה. אני חושבת שזו גם אחת הסיבות לכך שהחיים שלי מאושרים כל כך עכשיו, כי באמת אני חיה כאן ועכשיו, בלי מחשבות על העבר (כמעט) וממילא בלי עתיד..."

לוטנברג משוחח עמה על הרעיון הבודהיסטי של ארעיות החיים - אניצ'ה - ומציין כי קל להבחין בכך; "די להתבונן בעלה הנובל, ביום שהופך ללילה", קשה יותר להפנים את משמעותו של רעיון זה ולחיות על פיו, דהיינו "להעריך כל רגע ולהתענג עליו מפני שהוא חד-פעמי, ייחודי ולכן גם יקר כל כך". בתגובתה מתארת ליאורה התדרדרות נוספת במצבה, ומעירה בחיך מר: "ה'אניצ'ה' אצלי אקטיבי מאוד. הכל משתנה מהר, מהר מדי בשבילי". אך גם ברגעים אלה התבוננה בבחירות בחייה ההולכים ואוזלים וכתבה: "השפיעה עלי הידיעה של המחלה והסופיות. חייתי את הרגע בשביל עכשיו ולא בשביל מה שיצא מזה פעם [...] הייתי האדם בעולם".

גתית הולצמן - חוקרת הפילוסופיה היהודית בימי הביניים ובעת החדשה, ומרצה במכללת לוינסקי לחינוך.

הגורסת כי כולנו סופגים פגיעות, חיצים שונים ומשונים הנורים אלינו מכל עבר, אולם אנו מוסיפים אל הפגיעה החיצונית הראשונית פגיעה נוספת, החץ השני, וזה חץ פנימי הנורה מנשמתנו פנימה, ומהותו אשמה, ייסורים, מצוקה ובלבול, שבאמצעותם אנו מנסים לשווא לעקור את החץ הראשון. כאשר חלקה ליאורה עם אילן את תחושת האשם על האסון שיביא מותה על בתה, ענה לה: "את נמצאת בילדתך הקטנה, ותמשיכי להיות בה ואיתה תמיד. את הסבל שאת עוברת עם הידרדרות מצבך הגופני מעצים הסבל שנלווה לכך עקב תחושת האשמה והנטישה שאת חשה כלפי ילדתך, וזה כבר החץ השני".

כמי שתמיד היתה תלמידה מעולה ושקדנית שחלקה כבוד רב למוריה, היתה ליאורה בה בעת גם ביקורתית, יצירתית ובעלת מחשבה מקורית שביטאה בקול צלול ובוטח. מכלול תכונות זה אפיין את פעילותה האקדמית והוא ניכר אף באופן שבו קלטה, הפנימה ויישמה את המסורת הבודהיסטית שהתוודעה אליה בסיועם של לוטנברג, סטיבן פולדר ומורים נוספים. כאשר החמיר מצבה הרפואי כתבה: "מהרגע שאני מזהה חולשה, אני נעשית מדוכאת. אני נזכרת בכל הרעות הקשורות לזה, לכל מה שקרה לי בעבר, ולכל הפחדים הנוגעים למותי הקרב. בקיצור, החץ השני". היא הפנימה את המסר הבודהיסטי שמבחין בין הפגיעה הפיזית לבין ההתייחסות הנפשית לכך, העלולה להגביר את עוצמת הסבל. אך כאשר כתבה: "בקיצור, החץ השני" דחתה למעשה את המסר הבודהיסטי, ולימדה לקח ממשי יותר מפי מי שניצבת מיוסרת על סף התהום עצמו. היא הטילה ספק גם בתורה הגורסת כי אין זהות הכרחית בין הישות לבין הגוף שבו היא שוכנת. לעתים חשה כי נשמתה ניתקת מגבולות הגוף ונישאת

יוסי ברנע לחשוב באחריות

בני גדרון, יסכה מוניקנדס-גבעון, ענבל אבו ואורן קפלן: הכלכלה החברתית החדשה בישראל, רסלינג 2018, 234 עמ'

ההשתתפותית כמובילות את השינויים בכלכלה החברתית, וזאת בעיקר באמצעות ארגונים ללא כוונת רווח. "מנגד, הכלכלה החברתית מבוססת על יזמות חברתית המדגישה את היזמות והרצון שלה להתמודד עם סוגיות וצרכים חברתיים. היזמות תהיה של הפרט ובדרך כלל תעשה בפלטפורמה עסקית" (עמ' 27).

תיאורטית אמורה המדינה הניאו-ליברלית לתת עדיפות לזכויות קניין פרטיות, לשלטון החוק, ולמוסדות סחר חופשי (פירוט ראו קיצור תולדות הניאו-ליברליזם, דייוויד הארווי, מולד 2015).

אין בכך משום סתירה הכרחית לתפיסת הכלכלה החברתית החופנת אפשרויות ארגוניות רבות ובכללן גם תאגיד התועלת (Benefit Corporation) שהוא "תאגיד למטרות רווח שייצר הכנסות ויחלק רווחים, אך יעשה זאת בצורה שתטיב עם הסביבה ועם החברה בנוסף לבעלי המניות" (עמ' 63).

במילים אחרות, במסגרת המדינה הניאו-ליברלית ישנן אפשרויות פעולה רבות לכלכלה החברתית, והמחברים עומדים על המגוון. אגב זאת, הם מעלים טענה חשובה (המופיעה כבדרך אגב בספר), כי שלא כמו הסוציאליזם אין הכלכלה החברתית חותרת "לשוויון מלא בין בני אדם... אבל רואה בפערים מעמדיים מוגזמים סכנה קיומית לחברה [...] מאמינה בשיתופיות אבל מעורדת יזמות אישיות ויצירתיות של הפרט" (עמ' 9).

הכלכלה החברתית החדשה שבה עוסק הספר היא זירה המשתמשת בכלים עסקיים לשיפור החברה, תוך אמונה בשיתופיות ובעידוד, וגם ביוזמה אישית וביצירתיות. זוהי הגדרה רחבה למדי ולפיכך רלוונטית לקשת רעיונית רחבה מאוד של תפיסות, כולל של קפיטליסטים שיש להם עניין בפעילות חברתית; והמשפט המנוסח כך - "מדובר בזירה הנמצאת בשלבי התפתחות שגבולותיה טרם נקבעו" (עמ' 9) - אינו תורם להבהרת ייחודה.

כדי לעסוק במהות הכלכלה החברתית בוחרים המחברים להתמודד עם השאלה היכן ממוקמת הכלכלה החברתית החדשה ביחס למגזר העסקי, הציבור והמגזר השלישי. מסתבר שיש הבדל בין המודל האירופאי המדגיש את החברה האזרחית והרמוקרטית